

Výzvy reprezentatívnej demokracie

Po voľbách sa zvýšila dôvera k politickým inštitúciám, rozdiely medzi stúpenkami koalície a opozície sú však hlboké.

Olga Gyárfášová, FSEV UK
olga.gyarfasova@uniba.sk

Sociologický ústav SAV, v. v. i. a Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK v rámci realizácie projektu APVV Nacionalizmus, populizmus a sociálne siete v komparatívnej perspektíve uskutočnili vo februári 2024 rozsiahly sociologický výskum, ktorý obsahoval dva moduly. Jeden je súčasťou výskumného programu International Social Survey Programme (ISSP, www.issp.org), do ktorého bolo Slovensko zapojené už od roku 1992. Témou aktuálneho výskumu je národná identita a občianstvo. Druhý modul je povolebný výskum, ktorý sa spätne zameriava na voličské správanie v parlamentných voľbách 2023 a na rôzne aspekty hodnotenia reprezentatívnej demokracie. Je súčasťou ďalšieho globálneho komparatívneho projektu Porovnávacie štúdiá volebných systémov (CSES, www.cses.org). Slovensko na ňom participuje od roku 2010.

Normatívne predstavy o demokracii a demokratických procesoch

Takmer tri štvrtiny slovenskej verejnosti (74 %) súhlasia s tým, že „demokracia je vždy a za každých okolností lepšia ako akýkoľvek iný typ vládnutia“. Podobne vysoký (71 %) je súhlas aj s výrokom „súdy by mali byť schopné zastaviť vládu v konaní, ktoré je nad rámec jej kompetencií“, čiže dôvera k súdnej moci ako kontrolnému mechanizmu exekutívy je vysoká. Na druhej strane – podobne ako v minulosti ukázali aj iné výskumy – časť verejnosti (41 %) vyjadruje preferenciu pre silného lídra a súhlasí s výrokom „mať silného lídra vo vláde je pre Slovensko dobré, aj keď líder ohýba pravidlá, aby presadil, čo treba“. Časť verejnosti nevidí rozpor medzi ideálom demokracie a silným lídrom, preto sa takáto inklinácia nedá jednoznačne považovať za podporu nedemokratického autoritarizmu.

V analýze sme uplatnili optiku koalíčno-opozičných rozdielov, čiže porovnávali sme názory voličov koalície (Smer-SD, Hlas-SD a SNS) a parlamentnej opozície (PS, KDH, SaS a Slovensko). Výsledky ukazujú, že v prípade podpory demokracie nie sú medzi dvomi skupinami zásadné rozdiely, v prípade „volania“ po silnom lídrovi vo vláde sa však ukazuje značný rozdiel (53 % : 29 %).

Zásadným pilierom reprezentatívnej demokracie sú slobodné a spravodlivé voľby (free and fair election). Na päťstupňovej škále hodnotenia férovosti predčasných parlamentných volieb 30.9.2023 60 % respondentov dáva známku 1 alebo 2, ďalších 25 % hodnotí kvalitu volebného procesu známkou 3. Podobne – 60 % vyjadrilo spokojnosť s rozmanitosťou výberu politických strán v týchto voľbách (sú veľmi alebo skôr spokojní, na 4-stupňovej škále). V názoroch na tieto otázky sa výrazne líšia tí, ktorí sa na voľbách zúčastnili

a nevoliči (volby za slobodné a spravodlivé považujú dve tretiny voličov a 40 % nevoličov; spokojných so stranickou ponukou je 71 % voličov, ale len 24 % nevoličov).

Projekt CSES dlhodobu skúma aj tzv. politickú účinnosť, čiže to ako voliči a voličky vnímajú účinnosť svojho hlasu vo voľbách. Vyše polovica opýtaných (55 %) súhlasí s tým, že to, koho ľudia volia, môže veľa zmeniť. Len okrajových 13 % jednoznačne hovorí, že je to jedno.

Dáta z povolebných výskumov na Slovensku od roku 2010 (s výnimkou predčasných volieb 2012) ukazujú, že najvyššia miera vnímanej politickej účinnosti hlasovania vo voľbách bola v roku 2010 – 74 % odpovedalo, že na tom záleží (išlo vtedy o zmenu vládnej garnitúry Smer + HZDS + SNS na stredopravú vládu vedenú premiérkou Radičovou), najnižšia v roku 2016 (51 %), kedy po voľbách pokračovala vláda Smeru (po štyroch rokoch jednofarebnej vlády v koalícii so SNS a Most-Híd). Vyššia miera vnímanej politickej účinnosti bola aj pred voľbami 2020 (62 %), kedy v spoločnosti dominoval dopyt po politickej zmene a s novou alternatívou boli spojené vysoké očakávania. Premietlo sa to aj do zvýšenej volebnej účasti – nárast z 59,8 % v 2016 na 65,8 %. V roku 2023 volebná účasť dosiahla 68,5 % oprávnených voličov.

Je Slovensko demokratická krajina? Respondenti hodnotili mieru demokratickosti na 11 stupňovej škále – od 0 po 10. celková priemerná hodnota je 5,95, koalíční voliči hodnotia úroveň demokracie priaznivejšie 6,22 ako voliči opozície 6,13.

Kam by ste umiestnili Slovensko na škále od 0 po 10, pričom 0 znamená, že Slovensko vôbec nie je demokratické a 10 znamená, že je úplne demokratické?

	Voliči koalície	Voliči opozície
0 = vôbec nie je demokratické	2,2 %	2,2 %
1	0,8 %	0,4 %
2	3,4 %	2,5 %
3	6,2 %	6,8 %
4	8,4 %	12,9 %
5	18,5 %	16,5 %
6	11,5 %	14,0 %
7	17,6 %	19,4 %
8	14,3 %	6,5 %
9	6,7 %	6,5 %
10 = je úplne demokratické	10,4 %	12,2 %
Priemerné hodnotenie	6,22	6,13

Zdroj: ISSP a CSES Slovensko 2024

Spokojnosť s fungovaním demokracie

S demokraciou na Slovensku je spokojných 47 % opýtaných, čo je o niečo viac ako v roku 2020 (37 %). Nadpriemerne spokojní sú mladší ľudia (18-24 rokov – 59 %); s vysokoškolským vzdelaním (52 %); obyvatelia veľkých miest v protiklade s obyvateľmi menších miest a obcí.

V retrospektíve volebného rozhodnutia: nadpriemerne spokojní sú voliči strany SNS (64 %), a Smer-SD (rovnako 64 %) podpriemerne voliči Demokratov (39 %), PS (42 %) a SaS (46 %),

V koalíčno-opozičnom pohľade na spokojnosť s demokraciou je pomer spokojných 60 % : 47 %.

Ako ste celkovo spokojný/á s fungovaním demokracie na Slovensku?

	SR	Voliči koalície	Voliči opozície
Veľmi spokojný/á	8,0 %	8,7 %	12,4 %
Skôr spokojný/á	39,1 %	50,8 %	34,4 %
Skôr nespokojný/á	40,8 %	33,5 %	44,3 %
Veľmi nespokojný	11,1 %	6,7 %	8,9 %

Zdroj: ISSP a CSES Slovensko 2024

Dôvera k inštitúciám

Po historicky najnižších hodnotách dôveryhodnosti vlády SR a NR SR začiatkom roku 2023, kedy vtedajšej vláde E. Hegera bez dôvery parlamentu podľa Eurobarometra dôverovalo len 14 % občanov (a podobne nízke hodnoty mal aj parlament), vidíme isté „zotavenie“. Avšak dôveryhodnosť najvyšších ústavných inštitúcií sýtia predovšetkým voliči koalície.

Do akej miery jej dôverujete alebo nedôverujete nasledujúcim inštitúciám (úplne + skôr dôverujem)

	SR	Voliči koalície	Voliči opozície
Parlament (NR SR)	38,6 %	57,1 %	31,6 %
Vláda SR	42,3 %	75,8 %	18,5 %
Súdnicstvo	47,9 %	56,1 %	49,1 %
Veda/Vedci	72,8 %	70,4 %	84,3 %
Politické strany	28,8 %	42,9 %	25,3 %
Tradičné médiá	56,8 %	54,3 %	73,0 %
Sociálne médiá	35,7 %	31,8 %	44,8 %

Zdroj: ISSP a CSES Slovensko 2024

Politická reprezentácia žien

Aktuálny modul výskumu CSES sa zamerlal aj na politickú reprezentáciu žien. Respondenti sa vyjadrovali k zastúpeniu žien v NR SR a odpovedali na otázku: „Aktuálne je v NR SR 33 žien-poslankyň z celkového počtu 150 poslancov, čo predstavuje 22 %. Povedali by ste, že je to príliš vysoké alebo príliš nízke zastúpenie žien, alebo zastúpenie žien je tak akurát?“

Až 57 % uviedlo, že je to „tak akurát“. A to aj napriek tomu, že Slovensko v zastúpení žien v politike zaostáva za väčšinou krajín EÚ. V rámci indexu rodovej rovnosti je za oblasť „účasť na moci“ spomedzi 27 krajín šieste od konca (za Slovenskom sú ešte Rumunsko,

Grécko, Česko, Cyprus a poradie uzatvára Maďarsko; daný index dosahuje za Slovensko hodnotu 31,1, pričom priemer za EÚ je 59,1).¹

Z výsledkov výskumu vyplýva, že v slovenskej verejnosti nie je silná objednávka na vyšší podiel žien v parlamente. Vidíme však jasné rozdiely medzi ženami a mužmi a aj medzi voličskými skupinami – podiel žien považuje za príliš nízky 44 % voličov a voličiek PS (37 % celej opozície) a 19 % v prípade Smeru-SD (25 % v prípade celej koalície).

Aktuálne je v NR SR 33 žien-poslankýň z celkového počtu 150 poslancov, čo predstavuje 22 %. Povedali by ste, že je to príliš vysoké, príliš nízke, alebo tak akurát?

	SR	Ženy	Muži
príliš vysoké	6,5 %	4,5 %	8,8 %
príliš nízke	30,5 %	39,4 %	20,8 %
tak akurát	57,1 %	51,6 %	63,1 %

Zdroj: ISSP a CSES Slovensko 2024

Metodologická poznámka: Výskum ISSP a CSES Slovensko 2024 bol realizovaný stratifikovaným náhodným výberom na reprezentatívnej vzorke dospelaj populácie N = 1 025 respondentov. Výskum realizovala výskumná agentúra FO CUS s.r.o. v dňoch 31.1.až 26.2.2024 formou osobných rozhovorov v rámci projektu APVV-22-0242 podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja.

Výskum bol podporený Agentúrou pre vývoj a výskum SR v rámci projektu Nacionalizmus, populizmus a sociálne siete v komparatívnej perspektíve (č. projektu APVV-22-0242, zodpovedný riešiteľ: Miloslav Bahna). Na projekte spolupracuje aj FSEV UK, zastúpená Oľgou Gyárfášovou a Katedra sociológie FiF UK.

24. jún 2024

Ďalšie použité výskumy

CSES a ISSP Slovensko 2020. [dátový súbor]. Bratislava: Slovenský archív sociálnych dát, 2022. SASD2020008. Verzia 1.0. DOI: <https://doi.org/10.34877/sasd-2020008>

CSES a ISSP Slovensko 2016. [dátový súbor]. Slovenský archív sociálnych dát, 2017. SASD2016002. Verzia 1.0. DOI: <https://doi.org/10.7290/sasd-2016002>

CSES Slovensko 2010. [dátový súbor]. Slovenský archív sociálnych dát, 2011. SASD2010002. Verzia 1.0. https://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2010002

¹ Podrobnejšie pozri: <https://eige.europa.eu/>

